

Sara Kosno

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach • Jan Kochanowski University of Kielce

 <https://orcid.org/0000-0003-3645-6627>

Marek Przeniosło

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach • Jan Kochanowski University of Kielce

 <https://orcid.org/0000-0002-7387-8530>

STEFAN SZUMAN – INTELEKTUALISTA I ARTYSTA, CZŁOWIEK Z POCZUCIEM HUMORU (OKRES DO 1939 R.)

SUMMARY

Stefan Szuman – intellectual and artist, a man with a sense of humor (until 1939)

The article is a description of the private life and scientific developments of the Jagiellonian University professor Stefan Szuman. Because of the extensive biography and great publishing activity, his fate and achievements were analysed up to 1939. The text presents the most important facts from the professor's childhood and youth, his scientific and professional activity before taking up the Chair of Developmental and Educational Psychology at the Jagiellonian University, his academic, teaching, publishing and extra-professional activities, as well as the most important events in his family life. For a more complete picture of Stefan Szuman, in the last part of the article, attempts were his history during and after the Second World War.

KEYWORDS: universities in the Second Polish Republic, Polish educators in the twentieth century, Polish psychologists in the twentieth century

STRESZCZENIE

Artykuł stanowi opis życia osobistego i osiągnięć naukowych profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego – Stefana Szumana. Z uwagi na obszerną biografię i ogromną aktywność publikacyjną uczonego jego losy i dokonania zostały przeanalizowane do 1939 r. W tekście przybliżono najważniejsze wydarzenia z dzieciństwa i młodości profesora, jego drogę edukacyjną i zawodową przed objęciem Katedry Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej na Uniwersytecie Jagiellońskim, działalność akademicką, dydaktyczną, publikacyjną, artystyczną i wojskową oraz najważniejsze

wydarzenia z życia rodzinnego. Dla pełniejszego obrazu osoby Stefana Szumana w ostatnim podrozdziale pokrótce nakreślono również jego losy w trakcie i po zakończeniu II wojny światowej.

SŁOWA KLUCZOWE: uniwersytety w II Rzeczypospolitej, pedagodzy polscy w XX w., psychologdy polscy w XX w.

Wstęp

Analizując biogramy polskich profesorów, zatrudnionych na stanowiskach kierowników katedr uczelni państwowych w latach 1918–1939, Stefan Szuman jawi się pomiędzy nimi jako postać nietuzinkowa. Spośród elity intelektualnej pierwszej połowy XX w. wyróżniały go wszechstronność i różnorodność zainteresowań badawczych oraz szerokie horyzonty myślowe będące załączkiem nowatorskich tez i poglądów. Współcześnie dorobek naukowy Szumana kojarzony jest głównie z naukami społecznymi, a szczególnie pedagogiką i psychologią. Takie spojrzenie daje jednak powierzchowny i niepełny ogląd życiorysu i dokonań profesora, który realizował się także chociażby w obrębie medycyny praktycznej. Warto zatem postawić sobie pytanie, co wpłynęło na ukształtowanie się tak wielobarwnej osobowości w burzliwej rzeczywistości XX-wiecznej Polski? Ze względu na niezwykle obszerny dorobek naukowy Szumana, obejmujący swoim zakresem badania i publikacje m.in.: z medycyny, filozofii, psychologii, pedagogiki i sztuki, oraz z uwagi na ciekawe życie prywatne uczonego jego życiorys i dokonania przeanalizowane zostaną jedynie do 1939 r.

Ryc. Stefan Szuman – portret autorstwa Stanisława Witkiewicza z 1933 r.
(źródło: domena publiczna)

Dzieciństwo i młodość

Stefan Bolesław Teodor Szuman urodził się 2 stycznia 1889 r. w Toruniu, w zaborze pruskim, co istotnie wpłynęło na jego późniejsze decyzje, dotyczące kształcenia, a także obowiązki związane z odbywaniem służby wojskowej. Ochrzczony został

5 dni później, tj. 7 stycznia 1889 r.¹ Pochodził, jak sam twierdził, ze staromieszczańskie rodziny gdańskiej, która w XVIII w. uległa polonizacji, co przełożyło się również na pisownię nazwiska rodowego, które z Schuman przeobraziło się w Szuman. Polskie tradycje patriotyczne w rodzinie Stefana Szumana były nader silne i sięgały wielu pokoleń wstecz. Według przekazów rodzinnych jego pradziadek był więziony za swoje antypruskie wystąpienie w fortecy w Grudziądzu, natomiast dziadkowi za działalność niepodległościową władze rosyjskie skonfiskowały majątek ziemski pod Koninem². Swojego ojca we wspomnieniach Stefan określa mianem „niezlomnego Polaka”³.

Stefan Szuman wychowywał się w rodzinie wielodzietnej – posiadał sześcioro rodzeństwa. Jego ojciec Leon Stanisław Szuman był szanowanym lekarzem i społecznikiem, który prowadził w Toruniu prywatną klinikę chirurgiczną. Matka Eugenia Maria z domu Gumpert zmarła bardzo młodo. Drugą wybranką ojca Stefana została siostra Eugenii – Emilia. W swoim zamożnym, inteligenckim domu rodzinnym chłopiec miał sposobność do obcowania z literaturą i sztuką, a także rozwijania swoich artystycznych talentów. Szczególne zamiłowanie do muzyki wzbudziła w Stefanie jego przybrana matka – Emilia⁴.

Stefan uczęszczał do pruskiego gimnazjum w Toruniu i okres ten, jak wynika z jego wspomnień, wywoływał u niego przykre skojarzenia, ponieważ stosunek nauczycieli do polskich uczniów był nieprzychylny, a sam poziom nauczania stonkowo niski⁵. Jako młody chłopiec nie lubił lekcji prowadzonych w języku niemieckim i nie odnosił większych sukcesów edukacyjnych. Poza muzyką, plastyką, przyrodą i językiem francuskim uważał przedmioty szkolne za mało zajmujące⁶.

Droga edukacyjna i zawodowa przed otrzymaniem katedry

STUDIA MEDYCZNE

Po ukończeniu gimnazjum i zdaniu egzaminu dojrzałości (w 1908 r.) Stefan, na życzenie ojca, który widział w nim swojego następcę, rozpoczął studia medyczne we Wrocławiu (w latach 1909–1913). Wybrany kierunek kształcenia był sprzeczny

¹ Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dalej: Archiwum Nauki), Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210, Świadectwo urodzenia, Wyciąg z ksiąg kościelnych Katolickiego Urzędu Parafii im. św. Jana w Toruniu, 27.07.1922.

² Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: Archiwum UJ), sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), *Curriculum vitae*.

³ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia z 35 lat działalności na UJ.

⁴ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014, s. 305; M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021, s. 697–700.

⁵ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

⁶ *Ibidem*.

z jego aspiracjami, gdyż określał on siebie jako humanistę „z uzdolnienia i zamiłowania”⁷. Nie zrezygnował jednak ze swoich młodzieńczych pasji i nadal żywo interesował się filozofią, także psychologią i estetyką. Na początku studiów medycznych przez dwa semestry uczęszczał równocześnie na wykłady z psychologii. W 1911 r. Szuman wyjechał na 3 miesiące do Paryża, aby tam w klinikach miejskich doskonalić swoje umiejętności medyczne, następnie kontynuował edukację na Uniwersytecie w Monachium. We wrześniu 1913 r. ukończył studia, zdając egzamin z medycyny z najwyższym wyróżnieniem *summa cum laude*⁸.

W latach 1913–1914 w ramach obowiązkowej rocznej praktyki medycznej objął asystenturę w uniwersyteckim Instytucie Patologicznym w Monachium, a następnie w Klinice Chorób Wewnętrznych i Dziecięcych w Würzburgu. Podjął wówczas decyzję o porzuceniu działalności medycznej i rozpoczęciu studiów psychologicznych zaraz po odbyciu stażu; wybuch pierwszej wojny światowej odroczył jego plany⁹.

PRACA W KURATORIUM OKRĘGU SZKOLNEGO POZNAŃSKIEGO

Po zakończeniu służby wojskowej (będzie o niej mowa w dalszej części tekstu) i osiedleniu się w Poznaniu Szuman rozpoczął pracę w ówczesnym Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego (w wydziale III), które od 1 września 1922 r. powołało go na kontraktowego lekarza higienistę szkolnego w Gimnazjum Państwowym Męskim na Wildzie w Poznaniu¹⁰. Wraz z końcem 1922 r. Szuman otrzymał nominację na starszego referenta Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego¹¹. Powierzono mu również funkcję wizytatora i lekarza higienisty w Okręgu Szkolnym Poznańskim, którą zaczął wypełniać z dniem 1 stycznia 1923 r.¹² W dniu 1 lipca 1925 r. otrzymał nominację na wizytatora szkół w Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego¹³. Zwolniony został z obowiązków służbowych, wraz

⁷ *Ibidem*.

⁸ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 305.

⁹ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), *Curriculum vitae*; Pismo Stefana Szumana do przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, 1.09.1923.

¹⁰ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210, Odpis powołania na kontraktowego lekarza higienistę szkolnego w Gimnazjum Państwowym Męskim na Wildzie, Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, 28.08.1923.

¹¹ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Podanie do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), 19.09.1923.

¹² Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Odpis mianowania na starszego referenta, wizytatora i lekarza – higienistę w Okręgu Szkolnym Poznańskim 30.12.1922.

¹³ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210, Nominacja S. Szumana na wizytatora szkół w Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego w V stopniu służbowym, MWRiOP 30.06.1925 (odpis 18.01.1933).

z podziękowaniami „za wybitną pracę”, 15 października 1928 r., w chwili objęcia stanowiska profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Ze wspomnień Szumana wynika, iż praca w charakterze lekarza szkolnego, a następnie wizytatora higieny i wychowania fizycznego miała znaczący wpływ na kształtowanie się jego zainteresowań teoretycznych i doświadczeń osobistych z zakresu pedagogiki¹⁴.

UNIwersytet Poznański

Podczas niemal 7-letniej służby wojskowej na frontach pierwszej wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej Szuman cały swój wolny czas poświęcał studiom z zakresu psychologii i filozofii. Tuż po otrzymaniu urlopu wojskowego postanowił zrealizować powzięte kilka lat wcześniej postanowienie o rozwijaniu swoich zainteresowań w zakresie nauk humanistycznych i społecznych. Niewątpliwie przyczynił się do tego fakt, że w wyniku zranienia się podczas wykonywanej operacji utracił palec prawej dłoni (będzie o tym mowa w dalszej części tekstu). W 1921 r. zapisał się jako słuchacz wykładów z psychologii na Uniwersytecie Poznańskim, a po przeniesieniu do rezerwy w 1922 r. podjął studia filozoficzno-psychologiczne na tejże uczelni, podczas których w 1926 r. odbył kilkumiesięczną praktykę psychologiczną w Instytucie I.J. Rousseau w Genewie. W tym samym roku uzyskał stopień doktora filozofii za pracę *Psychologia twórczości rysunkowej dziecka* napisaną pod kierunkiem profesora Stefana Błachowskiego i wyróżnioną przez Komisję Międzynarodową Współpracy Intelektualnej¹⁵. Po uzyskaniu tego stopnia naukowego poświęcił się badaniu zagadnień związanych z psychologią rozwojową dziecka i pedagogiką, które zaowocowały licznymi monografiami. Wśród nich znalazła się publikacja *Badanie nad rozwojem apercpcji i reprodukcji prostych kształtów przez dziecko* wydana nakładem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, na podstawie której Szuman został w 1927 r. habilitowany jako docent psychologii pedagogicznej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego¹⁶.

Katedra

Stefan Szuman określał swoją karierę naukową jako „dość szczególną, nieprawidłową [...], rozwijającą się nie prostą, lecz zawiłą drogą”¹⁷. Sukces, jaki odniósł, przypisywał w dużej mierze życzliwości profesorów Błachowskiego i Władysława

¹⁴ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, S. Szuman, Wspomnienia...

¹⁵ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 306.

¹⁶ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Zatwierdzenie uchwały Rady Wydziałowej z 22.03.1927 przez MWRiOP, 3.11.1927.

¹⁷ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, S. Szuman, Wspomnienia...

Heinricha oraz swoim cechom charakteru, takim jak wytrwałość, pracowitość i umiłowanie nauki¹⁸.

Pod koniec lat 20. XX w., kiedy to po raz pierwszy w Polsce w kręgach ministerialnych dostrzeżono konieczność kształcenia przyszłych nauczycieli nie tylko w zakresie przedmiotów, których mieli nauczać, ale i pedagogiki (a więc teorii i metodyki nauczania i wychowania oraz psychologii rozwojowej i wychowawczej) kierownik II Katedry Filozofii i przyporządkowanego do niej Zakładu Psychologii Doświadczanej na Wydziale Filozoficznym UJ profesor Heinrich, świadomy konieczności reorganizacji programu studiów, zabiegał o stworzenie na UJ dodatkowej katedry – Katedry Psychologii Pedagogicznej. Wkrótce objął ją przybyły z Poznania Szuman, 16 października 1928 r. został powołany na profesora nadzwyczajnego, 17 października 1934 r. otrzymał nominację na profesora zwyczajnego. Stefan Szuman kierował przyporządkowanym do katedry Zakładem (Seminarium) Psychologii Pedagogicznej, jako profesor pracował na UJ do 1960 r.¹⁹

Zajęcia dydaktyczne

Przez pierwsze lata kariery uniwersyteckiej studentami Szumana byli niemal wyłącznie pedagodzy lub czynni nauczyciele szkół powszechnych, pragnący pogłębić swoją wiedzę²⁰. Ze względu na ową specyficzną grupę studentów, dla której prowadził zajęcia, jego prace badawcze, podobnie jak magisteria promowanych przez niego seminarzystów, nie miały charakteru laboratoryjnego. Materiał potrzebny do ich napisania zbierany był przeważnie w szkołach, przedszkolach lub środowisku rodzinnym dzieci. Stefan Szuman większość swojego czasu spędzał wraz ze swoimi studentami i asystentami w placówkach dydaktycznych, aby uczyć ich różnorodnych metod obserwacji. Chętnie podejmował także współpracę z nauczycielami, co, jak twierdził, „ugruntowało jego szczery szacunek” dla tej grupy zawodowej i istotnie przyczyniło się do rozwoju jego badań naukowych²¹.

Sam nie uważał siebie za dobrego wykładowcę, chociaż ze zdumieniem stwierdzał, iż słuchano go z zainteresowaniem, gdyż potrafił w oryginalny sposób

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ M. Przeniosło, *Katedry pedagogiczne na uczelniach akademickich w II Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2017, nr 2, s. 139–140; M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów...*, s. 262–265, 697–698; M. Kielar-Turska, *Historia polskiej psychologii rozwojowej na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Instytut Psychologii UJ, <https://psychologia.uj.edu.pl/instytut/zaklady/zaklad-psychologii-rozwojowej-i-wychowawczej-im.-stefana-szumana/historia> (dostęp: 6.07.2022).

²⁰ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), MWRiOP, Akta osobowe – Szuman Stefan, sygn. 6099, Pismo do MWRiOP w sprawie przemianowania nadzwyczajnej Katedry Psychologii Pedagogicznej na katedrę zwyczajną oraz jej obsadzenia, 30.05.1932.

²¹ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

poruszać tematy prezentowane w ramach wykładów. Twierdził, iż znacznie lepiej prowadzone były przez niego seminaria. Wychodził z założenia, że przychylność studentów zdobył głównie dzięki swoim publikacjom naukowym. Okres międzywojenny (pomiędzy 1928 a 1939 r.) Szuman wspomina jako czas intensywnej i wielokierunkowej pracy dydaktycznej, w wyniku której wykształcił wielu nauczycieli psychologii rozwojowej i wychowawczej²².

Wśród zajęć prowadzonych na UJ w analizowanym okresie można wymienić m.in. przedmioty: psychologia pedagogiczna (zajęcia realizowane w roku akademickim 1932/1933), rozwój i funkcje systemu nerwowego a życie psychiczne (1933/1934), inteligencja i uzdolnienie dzieci i młodzieży (1933/1934)²³. Część przedmiotów była powtarzana przy kolejnych rocznikach, niektóre realizowano tylko w wybranych latach (w przypadku zajęć, które nie miały charakteru kursowego, to profesor decydował o ich tematyce – konieczne było tylko dostosowanie propozycji do profilu katedry).

Działalność naukowa

Między 1 kwietnia a 31 grudnia 1927 r. Szuman otrzymał dziewięćmiesięczny urlop naukowy, w trakcie którego odbył podróże do trzech europejskich aglomeracji w celu zapoznania się z najnowszymi osiągnięciami tamtejszej psychologii oraz poznania światowej sławy naukowców, takich jak William Louis Stern w Hamburgu, Ovide Decroly w Brukseli, także Édouard Claparède w Genewie²⁴. W ostatnim z wymienionych miast przez cztery miesiące studiował psychologię pedagogiczną w Instytucie I.J. Rousseau. W czerwcu 1928 r. (w trakcie pełnienia obowiązków wizytatora szkół Okręgu Szkolnego Poznańskiego) Szuman w celach naukowych odbył kilkutygodniowy wyjazd do Austrii²⁵. W okresie wakacyjnym 1934 r. ukończył studium z zakresu pracy psychologów i pedagogów szkolnych w Londynie oraz wziął udział w kongresie psychologicznym w Tübingen²⁶. W 1937 r. był obecny na Zjeździe Psychologów i Pedagogów Słowiańskich w Lublanie²⁷.

Stefan Szuman chętnie współpracował ze szkołami, dla których w 1929 r. opracował projekt programu kursu wakacyjnego dla kwalifikowanego nauczycielstwa

²² *Ibidem*.

²³ M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów...*, s. 699.

²⁴ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Prośba wizytatora Stefana Szumana o udzielenie mu urlopu płatnego dla uzupełniania za granicą studiów psychologiczno-pedagogicznych w 1927 (odpis).

²⁵ *Ibidem*, Zawiadomienie MWRiOP o zgodzie na udzielenie płatnego urlopu, 4.06.1928.

²⁶ *Ibidem*, Prośba o udzielenie urlopu rektorskiego, 28.03.1934.

²⁷ *Ibidem*, Pismo w sprawie udzielenia zasiłku prof. Stefanowi Szumanowi, Dziekan Wydziału Filozoficznego UJ, 10.05.1937.

szkół powszechnych „Drogi poznawania dziecka”²⁸. Zapraszany był także przez różne placówki edukacyjne na posiedzenia wychowawców w celu wygłaszania referatów i zabierania głosu w dyskusjach²⁹. Działał aktywnie w licznych stowarzyszeniach i organizacjach, m.in. w Towarzystwie Filozoficznym we Lwowie, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk oraz Polskim Związku Literatów. W czerwcu 1939 r. Szuman otrzymał zaproszenie do udziału w pracach Komisji Historii Filozofii PAU w Krakowie, w tym też roku został członkiem korespondentem Akademii³⁰.

Z pisma do MWRiOP, wystosowanego w styczniu 1927 r. przez profesora Uniwersytetu Poznańskiego Stefana Błachowskiego, w związku z prośbą Szumana o udzielenie mu dziewięciomiesięcznego płatnego urlopu na pracę naukową wynika, iż jego aktywność publikacyjna już wówczas „szybko wznosiła się [...] na poziomy coraz wyższe [...] ogarniające już wielkie dziedziny wiedzy”³¹. Przez autora listu dostrzeżona została również niezwykła intuicja psychologiczna uczonego, która pozwoliła mu, bez zetknięcia się ze środowiskiem naukowców działających w krajach Europy Zachodniej, prowadzić badania zgodne z najnowszymi trendami panującymi w tej dziedzinie. Co więcej, władze uniwersytetu twierdziły, iż „nauka polska i szkolnictwo uniwersyteckie zyskają w Szumanie siłę pierwszorzędą”³².

Przewidywania te sprawdziły się – do czasu wybuchu drugiej wojny światowej profesor opublikował około 100 prac, w tym liczne monografie. Jest to dorobek niezwykle interesujący bo interdyscyplinarny. Stanowią go zarówno publikacje syntetyczne – podręcznikowe, jak i opracowania poświęcone zagadnieniom specjalistycznym³³. W większości swoich dzieł uczonego czerpał równocześnie z wiedzy medycznej, psychologicznej, pedagogicznej, filozoficznej i artystycznej oraz z własnych życiowych doświadczeń, co pomagało mu holistycznie traktować człowieka i jego środowisko.

Najwięcej publikacji profesor poświęcił trzem dyscyplinom: pedagogice, psychologii i wychowaniu przez sztukę. Te z nich, które na stałe weszły do kanonu polskiej i światowej pedagogiki i psychologii, to m.in.: monografia *Rozwój myślenia dzieci w wieku szkolnym* (Lwów 1938), w której nacisk został położony na badania procesów myślowych dzieci i analizę typowych dla nich błędów (problematyka

²⁸ *Ibidem*, Honorarium za pracę programową, 7.06.1929.

²⁹ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

³⁰ Archiwum UJ, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. 99/1, Zaproszenie do udziału w pracach Komisji Historii Filozofii PAU, 28.06.1939; M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów...*, s. 699.

³¹ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Pismo do MWRiOP (odpis), 22.01.1927.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, Wniosek o przedłużeniu czasu trwania stosunku służbowego Stefana Szumana na okres trzyletni, Dziekanat Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ, 1959.

ta została nakreślona szerzej w publikacji *Rozwój pytań dziecka*, Warszawa 1939), książka *Badania nad rozwojem apercpcji i reprodukcji prostych kształtów u dzieci* (Poznań 1927), artykuł *Obserwacje dotyczące tak zwanego synkretycznego spostrzeżenia u dziecka* (1927, także jako druk zwarty) czy artykuł *Pojęcie schematu w nowoczesnej psychologii* (1928)³⁴. Zasadniczą pracę z zakresu swoistości poznania świata przez małe dziecko stanowi z kolei artykuł *Geneza przedmiotu. O dynamicznej inteligencji sfer zmysłowych we wczesnym dzieciństwie* (1932), a bliskie Szumanowi zagadnienia nauczania i wychowania zostały poruszone w artykule *Talent pedagogiczny* (1939) opublikowanym tuż przed drugą wojną światową. Do najistotniejszych pozycji, dotyczących wychowania przez sztukę zaliczyć można natomiast obszerną monografię z pogranicza estetyki i innych dyscyplin humanistycznych pt. *Sztuka dziecka. Psychologia twórczości rysunkowej dziecka* (Warszawa 1927)³⁵.

Badaniom nad twórczością dzieci z niepełnosprawnością intelektualną uczony poświęcił artykuł *Rysunki schematyczne dzieci upośledzonych umysłowo* (1925) eksplorujący słabo wówczas znany obszar pedagogiki specjalnej, której w Polsce powstawały dopiero załączki³⁶. Wątki psychologiczne podejmował w szkicu *O dowcipie i humorze* (1936, przedruk w postaci broszury 1938), gdzie zaprezentował oryginalną interpretację fenomenu radości życia opartą na „zmyśle humoru” rozumianym jako przeciwieństwo „sentymentalizmu, cierpiętnictwa i patosu”, będącym przejawem mądrości, siły i opanowania, „trzeźwym, a zarazem pogodnym spojrzeniem na rzeczywistość”³⁷. A także w wydanej rok później publikacji *Filozofia a wychowanie dorosłych* (Warszawa 1937) i rozprawie *Czy filozofia jest potrzebna?* (Lwów 1938) oraz w kilku innych dziełach wskazujących na konieczność podejmowania nieustannego wysiłku w celu ukształtowania charakteru oraz nakłaniających czytelników do afirmacji życia³⁸.

Doświadczenia zaczerpnięte z pracy w charakterze lekarza szkolnego oraz wizytatora higieny i wychowania fizycznego umożliwiły Szumanowi opublikowanie opracowań również i z tej dziedziny, m.in. *Psychologii ćwiczeń cielesnych* (1932)³⁹. Natomiast rozległa wiedza naukowa z zakresu medycyny i psycholo-

³⁴ AAN, MWRIOP, Akta osobowe – Szuman Stefan, sygn. 6099...

³⁵ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Wniosek o przedłużenie czasu trwania stosunku służbowego Stefana Szumana na okres trzyletni, Dziekanat Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ, 1959.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ S. Szuman, *O dowcipie i humorze (Szkic psychologiczny)*, „Marchoń” [kwartalnik poświęcony sprawom literatury i kultury] 1935/1936, z. 2 [6], s. 235–258. *Vide* także: M.M. Tytko, *Koncepcja humoru i dowcipu w ujęciu Stefana Szumana*, „Kultura i Wychowanie” 2011, nr 1 (1), s. 131–143.

³⁸ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Wniosek o przedłużenie czasu trwania stosunku służbowego...

³⁹ *Ibidem*.

gii pozwoliła mu na stworzenie wspólnie z docentem Stanisławem Skowronem monografii *Organizm a życie psychiczne* (Warszawa 1934), która zapoczątkowała wprowadzenie tego niepodjęwanego dotąd w edukacji akademickiej tematu do programu nauczania studentów⁴⁰.

Pomimo ogromnej różnorodności tematów i ujęć badawczych wszystkie publikacje Szumana wykazują pewne cechy wspólne, do których zaliczyć można oparcie rozważań naukowych na materiale empirycznym własnym i zebranych zespołowo pod jego kierunkiem (dotyczy to również prac podręcznikowych) oraz nieustanne poszukiwanie nowych tematów. Profesor wykorzystywał także prekursorskie metody badań, w tym z zakresu socjologii.

Nagrody i wyróżnienia za dokonania naukowe

Lata pracy naukowej zaowocowały licznymi nagrodami i wyróżnieniami, które Szuman otrzymał zarówno za życia, jak i po śmierci. W 1926 r. został uhonorowany nagrodą im. Grzegorza Piramowicza – za zbiór prac z zakresu higieny szkolnej swojego autorstwa. Trzy lata później – w 1929 r. kolejne wyróżnienie przyniosła mu wydana w 1927 r. książka *Sztuka dziecka*, którą Polska Komisja Międzynarodowa Współpracy Intelktualnej umieściła na liście 40 najlepszych dzieł polskich z 1927/1928 r.⁴¹, włączając ją tym samym do kanonu najwybitniejszych pozycji literatury światowej Międzynarodowego Instytutu Współpracy Intelktualnej w Paryżu. W maju 1938 r. rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego wręczył Szumanowi Brązowy Medal za Długoletnią Służbę⁴².

Aktywność pozazawodowa

SŁUŻBA WOJSKOWA 1914–1918, 1919–1921

Na początku sierpnia 1914 r. Stefan Szuman został wcielony do armii niemieckiej jako szeregowiec. Niedługo potem uzyskał jednak urlop pozwalający mu dokończyć doktorat. Otrzymał go 23 grudnia 1914 r. w Monachium na podstawie pracy z patologii, której promotorem był Karl Hess⁴³. W 1915 r. służył dalej w armii niemieckiej, najpierw jako lekarz pułku artylerii, kompanii saperów, lekarz

⁴⁰ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

⁴¹ Archiwum UJ, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. 99/1, Informacja nt. wyróżnienia przyznanego publikacji S. Szumana *Sztuka dziecka*, Polska Komisja Międzynarodowa Współpracy Intelktualnej, 10.06.1929.

⁴² Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Dyplom nadania S. Szumanowi Brązowego Medalu za Długoletnią Służbę, 10.05.1938.

⁴³ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 305.

garnizonowy, a następnie jako podoficer i oficer sanitarny, doskonaląc warsztat praktyczny w zakresie chirurgii polowej, zarówno na froncie wschodnim, jak i zachodnim. W 1917 r. brał udział w bitwie pod Cambrai, w której został ciężko raniony w nogę. Po przebyciu dwóch operacji i rekonwalescencji w Akwizgranie wrócił na kilka miesięcy do swojego domu rodzinnego w Toruniu, gdzie pracował jako lekarz asystent w klinice swojego ojca. W maju 1918 r. Szuman objął stanowisko starszego lekarza Szpitala Wojskowego w Hanowerze i tam też w grudniu zakończył swoją służbę w armii niemieckiej⁴⁴.

Po tych wydarzeniach ponownie przyjechał do Torunia i od stycznia do maja 1919 r. pracował w klinice chirurgiczno-ginekologicznej ojca, w tym przez 1,5 miesiąca prowadził ją samodzielnie, zastępując go podczas choroby. Wykonywał w tym czasie różnego rodzaju udane zabiegi i operacje⁴⁵. Brał także udział w działalności konspiracyjnej jako podchorąży w grupie kpt. Wacława Hulewicza. W maju 1919 r. przedostał się lasami przez kordon wojsk Grenzschtzu stacjonujących pod Toruniem do oddziałów Armii Wielkopolskiej, aby wkrótce jako lekarz w ramach Wojska Polskiego zaangażować się w działania na froncie bolszewickim⁴⁶. Dowodem tego jest wyciąg z Książeczki Stanu Służby Oficerskiej potwierdzający służbę wojskową Szumana w stopniu kapitana, a następnie majora w oddziałach Wojska Polskiego od 20 maja 1919 do 5 stycznia 1921 r. Dokument ten potwierdza również wcześniej wspomniane fakty, iż jako lekarz – żołnierz armii niemieckiej brał udział w wojnie przeciwko Rosji (1915–1916), Francji (1916–1918) i już w ramach Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej (1919–1920), a ponadto, że został uhonorowany Krzyżem Walecznych nadanym rozkazem z 29 listopada 1920 r., a wcześniej także Krzyżem Żelaznym II klasy (1918, odznaczenie niemieckie)⁴⁷.

W zachowanych materiałach źródłowych znajdujemy informacje o odwadze i bezinteresownym poświęceniu, z jakim Szuman niósł pomoc żołnierzom rannym w wyniku działań zbrojnych. W świadectwie odbytej służby wojskowej można odnaleźć relację z warunków, w jakich wykonywał on pracę chirurga polowego. Pod ostrzałem artylerii przeprowadzał udane operacje jelit uszkodzonych w wyniku postrzałów w brzuch i zszywał przerwane tętnice⁴⁸.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), List dr Leona Szumana, 17.05.1919.

⁴⁶ M. Łysiak, *Stefan Bolesław Szuman (1889–1972), chirurg toruński, psycholog i pedagog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Przegląd Lekarski” 2008, nr 2, s. 113.

⁴⁷ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210, Wyciąg z Książeczki Stanu Służby Oficerskiej, 8.09.1922; M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów...*, s. 699–700.

⁴⁸ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210, Wyciąg z Książeczki...

Profesjonalizm zawodowy i zamiłowanie do pełnionej służby zostały również podkreślone w rozkazy z 31 października 1920 r. oddającym Szumana do dyspozycji Dowództwa Okręgu Generalnego w Poznaniu, w którym to dowódca 17 Dywizjonu Piechoty nadmienia, iż oprócz altruizmu i umiejętności chirurgicznych „wykazał wybitne zdolności organizatorskie, energię i żywą inicjatywę”, pozwalające mu z sukcesem kierować szpitalem polowym. Czytamy tam również, że Szuman darzony był powszechną sympatią, szacunkiem i zaufaniem zarówno podwładnych, jak i przełożonych⁴⁹.

Po awansie na stopień majora od września 1920 r. do października 1921 r. Szuman służył ponownie w Szpitalu Okręgu Poznań (Klinice Przemienienia Pańskiego). Tu doszło do wspomnianego już nieszczęśliwego wypadku, którego skutkiem była niemożność dalszej pracy w zawodzie chirurga. Utracił bowiem palec wskazujący prawej dłoni. Został mu on amputowany w wyniku zakażenia, do którego doszło podczas jednego z zabiegów chirurgicznych, i późniejszego rozwinięcia się gangreny. Od 5 października 1921 r. udzielono mu bezterminowego urlopu, a następnie 26 stycznia 1922 r. już ostatecznie przeniesiono do rezerwy. Jako rezerwista odbył jeszcze ćwiczenia w 7 Batalionie Sanitarnym trwające od marca do kwietnia 1923 r.⁵⁰

AKTYWNOŚĆ ARTYSTYCZNA

Zamiłowanie Szumana do sztuki rozwijało się od najwcześniejszych lat jego życia, kiedy to z zainteresowaniem przysłuchiwał się grze na fortepianie swojej przybranej matki. Jako dziecko wykazywał bogate uzdolnienia muzyczne i plastyczne, które ze względu na wysoki status społeczny rodziny mógł bez przeszkód rozwijać. W trakcie nauki w gimnazjum pasjonowały go głównie malarstwo, grafika, gra na skrzypkach i fortepianie, jednak dopiero wiele lat później – po zakończeniu pierwszej wojny światowej i zwolnieniu ze służby wojskowej, Szuman postanowił powrócić do swoich młodzieńczych fascynacji i zamiast objąć po ojcu klinikę lekarską (jak już wspomniano, w związku z utratą palca nie mógł pracować jako chirurg), podjął naukę w Szkole Sztuk Zdobniczych w Poznaniu⁵¹. Nie ukończył jej jednak, ale jego uczestnictwo w zajęciach z tkactwa artystycznego zaowocowało małżeństwem z poznaną tam Zofią⁵².

Zainteresowanie profesora budziły niemal wszystkie zagadnienia związane ze sztuką. Jego refleksje koncentrowały się wokół takich tematów jak: kultura, artysta,

⁴⁹ *Ibidem*, Odpis rozkazu dziennego z 31.10.1920.

⁵⁰ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Książeczka Stanu Służby Oficerskiej, 24.11.1931; Stefan Szuman – życiorys, 30.11.1950.

⁵¹ Prawdopodobnie w placówce tej wykonywał także obowiązki nauczyciela.

⁵² Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Stefan Szuman – życiorys, 30.11.1950.

odbiorca, krytyk. W dorobku Szumana można również odnaleźć publikacje dotyczące poszczególnych dziedzin sztuki, a wśród nich: poezji, teatru, rysunku, malarstwa, grafiki, muzyki, tańca, filmu, rzemiosła artystycznego, twórczości dziecięcej, ludowej i dyletanckiej, a także estetyki, jej wpływu na człowieka oraz powiązanych z nią znaczeniowo wątków filozoficznych i wychowawczych. O tych ostatnio wymienionych uczonego pisał najobszerniej.

Stefan Szuman był postacią rozpoznawalną w środowisku artystycznym Krakowa. Od 1934 r. organizował w swoim prywatnym mieszkaniu koncerty muzyki klasycznej, w których brał aktywny udział, grając na skrzypcach⁵³. W 1938 r. utworzył wraz z Ludwikiem Pugetem kabaret „Różowa Kukułka”, gdzie podczas występów prezentował żartobliwe utwory własnego autorstwa⁵⁴. Przyjaźnił się m.in. z Romanem Ingardenem, Stanisławem Pigoniem i Stanisławem Witkiewiczem. Z tym ostatnim łączyła go wspólna pasja zgłębiania sztuki, lecz nie jako wytworu – w postaci dzieła, a procesu twórczego. Pomiędzy Szumanem i Witkiewiczem miała miejsce specyficzna wymiana myśli i poglądów, które, pomimo iż sam Witkacy stanowił zaprzeczenie autorytetu pedagogicznego, rzutowały na spojrzenie tego pierwszego na twórczość dziecka. Obcowanie z ekscentrycznymi artystami i aktywne uczestniczenie w ich życiu wpływało na poszerzenie horyzontów myślowych Szumana i dynamiczny rozwój jego badań w obszarze sztuki i jej oddziaływania na osobowość człowieka, w tym psychikę najmłodszych⁵⁵.

Życie rodzinne

Stefan Szuman wziął ślub cywilny z Zofią Heleną Antoniną z domu Szczepanowską 26 września 1922 r. przed urzędnikiem Stanu Cywilnego w Poznaniu. Kościelny natomiast 3 października 1922 r. w parafii św. Mikołaja we Lwowie. Świadcami tej uroczystości byli Tadeusz Schätzel i Jerzy Szuman. Dziećmi Stefana i Zofii były Grażyna Helena Flora Szuman urodzona 2 września 1923 r.⁵⁶ oraz Krzysztof Leon Stanisław Szuman urodzony 18 czerwca 1926 r.⁵⁷ Liczne oświadczenia majątkowe zachowane w Archiwum UJ potwierdzają, iż żona profesora nie podejmowała pracy zarobkowej, chętnie jednak pomagała spisywać obserwacje naukowe prowadzone przez męża. Małżeństwo mieszkało najpierw przy ul. Szymańskiego 10

⁵³ Wspomniany wcześniej uszczerbek na zdrowiu nie przeszkadzał mu w oddawaniu się pracy artystycznej, także w muzykowaniu.

⁵⁴ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 307.

⁵⁵ P. Bień, *Witkacy „Portret Stefana Szumana jako dziecka”*, *Nieźła Sztuka*, 22.02.2022, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/witkacy-portret-stefana-szumana-jako-dziecka/> (dostęp: 6.07.2022).

⁵⁶ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Akt urodzenia (odpis), 7.09.1923.

⁵⁷ *Ibidem*, Świadcstwo urodzenia, 24.06.1926.

w Poznaniu, a po otrzymaniu przez Stefana nominacji na profesora nadzwyczajnego UJ w Krakowie przy al. Słowackiego, a następnie po II wojnie światowej na ul. Manifestu Lipcowego 13⁵⁸.

Losy po 1939 r.

Dla pełniejszego obrazu osoby Szumana, wykraczając poza ramy chronologiczne określone w tytule, warto przedstawić, choćby pokrótce, burzliwe losy profesora w trakcie II wojny światowej i po jej zakończeniu.

Wkrótce po wybuchu konfliktu zbrojnego Szuman zgłaszał się dwukrotnie w Powiatowej Komisji Uzupełnień. Nie otrzymał jednak powołania. W związku z tym 4 września 1939 r. razem z grupą przyjaciół samodzielnie udał się na wschód z zamiarem przyłączenia się do Wojska Polskiego. Nie mogąc dotrzeć bezpośrednio do walczących oddziałów, zorganizował punkt opatrunkowy w Chrzanowie na Lubelszczyźnie, gdzie w przeciągu dwóch tygodni udzielił pomocy ponad dwudziestu powracającym z linii frontu rannym żołnierzom. Na początku października 1939 r. wraz z rodziną został wysiedlony z mieszkania w Krakowie i zamieszkał u znajomych w pobliskiej Luborzycy, gdzie przebywał do końca wojny. Uchroniło go to od udziału w zebraniu zwołanym przez Niemców na UJ, podczas którego większość zatrudnionych na uczelni profesorów została aresztowana i wkrótce trafiła do niemieckiego obozu w Sachsenhausen⁵⁹. Był dwukrotnie więziony przez Gestapo⁶⁰. Od 1943 r. działał w ruchu oporu, związał się z partyzanckim batalionem „Skała” w powiecie miechowskim. Potajemnie leczył rannych mieszkańców wsi, którzy uciekli w trakcie pacyfikacji oraz żołnierzy z różnych oddziałów wojskowych. W 1944 r., po wybuchu powstania warszawskiego, ponownie wstąpił do czynnej służby wojskowej w szeregach Armii Krajowej i dołączył na stałe do batalionu „Skała”, który wcześniej odwiedzał jedynie w razie konieczności niesienia pomocy medycznej⁶¹. Posługiwał się pseudonimami: Doktor Flis, Łukasz Flis lub Kapitan Flis⁶². Za działalność partyzancką w czasie okupacji Szuman w 1961 r. został odznaczony Krzyżem Partyzanckim⁶³.

Wiosną 1940 r. profesor wznowił pracę ze studentami w ramach tajnych spotkań. Latem 1942 r. przekształciły się one w systematyczne kursy z psychologii,

⁵⁸ M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 307.

⁵⁹ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

⁶⁰ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Stefan Szuman – życiorys, 30.11.1950.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² M.M. Tytko, *Szuman Stefan Bolesław Teodor...*, s. 307.

⁶³ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Stefan Szuman – życiorys, 30.11.1950; Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

podczas których słuchacze mogli m.in. kontynuować rozpoczęte przed wojną prace magisterskie. Uczęszczającym na komplety Szuman udostępniał swoje prywatne zbiory książek oraz rękopisy z charakterologii tworzone systematycznie w latach okupacji.

W 1945 r. ponownie objął swą przedwojenną katedrę na UJ, od 1946 r. jednocześnie był wykładowcą w krakowskiej Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej⁶⁴. Uczony unikał angażowania się w działalność polityczną i pozostawał bezpartyjny. Mimo to w 1950 r., na skutek donosu jednego ze studentów skierowanego do dziekana Wydziału Humanistycznego Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, na 6 lat został odsunięty od prowadzenia zajęć zarówno w ramach uczelni, na którą dotarła skarga, jak i na UJ⁶⁵. Przeniesiony w swej uczelni macierzystej na stanowisko kierownika Zakładu Psychologii Doświadczalnej oddał się pracy badawczej i publikacyjnej. We współpracy z grupą asystentów i adiunktów zajmował się współczesnymi problemami psychologii rozwojowej i wychowawczej⁶⁶.

W 1959 r. rektor UJ Stefan Grzybowski zwrócił się do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego z prośbą o przedłużenie czasu trwania stosunku służbowego profesora Szumana na okres trzyletni. Motywował ją w następujący sposób:

Powojenna działalność dydaktyczna prof. S. Szumana była szczególnie intensywna. [...] pod jego kierunkiem wykonano w [...] latach 1945–1952 – 96 prac magisterskich i 5 doktoranckich [...] oraz 5 prac kandydackich.

Ponadto pisał:

Zakład prof. Szumana stał się ośrodkiem badawczym doskonale pracującym. Wykształciło się w nim wielu wartościowych asystentów i pracowników nauki, którzy objęli stanowiska w różnych placówkach badawczych. Poza tym prof. Szuman umiał powiązać wykształconych przez siebie magistrów psychologii, zatrudnionych w szkolnictwie, z pracami badawczymi katedry. Wyrazem tego jest fakt, iż szereg byłych uczennic prof. Szumana prowadzi dzienniczki obserwacyjne swoich dzieci, stwarzając przez to materiał źródłowy pierwszorzędnej wartości⁶⁷.

⁶⁴ Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, sygn. K-36/11 (teczka personalna Stefana Szumana).

⁶⁵ Szerzej o działaniach podejmowanych przez służby specjalne wobec Szumana, *vide*: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, sygn. IPN BU 1532/3011, IPN BU 010/5529.

⁶⁶ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Stefan Szuman – życiorys, 30.11.1950.

⁶⁷ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Wniosek rektora o przedłużenie czasu trwania stosunku służbowego prof. Stefana Szumana na okres trzyletni, 1959.

Podobny dokument o zbliżonej do poprzedniego treści wystosował również Dziekanat Wydziału Filozoficzno-Historycznego UJ⁶⁸. Ostatecznie wnioski władz uczelni zostały zaakceptowane jedynie w niewielkim zakresie. W 1960 r. Szuman odszedł na emeryturę, chociaż przez kilka kolejnych lat utrzymywał ścisły kontakt z uczelnią i jak wynika ze źródeł, nadal wyrażał chęć aktywnego udziału np. w przewodach doktorskich w charakterze promotora⁶⁹.

Po zakończeniu kariery zawodowej w dalszym ciągu współpracował ze swoimi dawnymi uczniami, kolegami oraz władzami UJ. Okres emerytury postrzegał jako czas nieskrępowanej działalności naukowej i kontynuowania rozpoczętych już prac badawczych, w szczególności tych dotyczących rozwoju mowy i myślenia dziecka oraz wychowania estetycznego⁷⁰. Stefan Szuman zmarł 15 maja 1972 r. w Warszawie i został pochowany na cmentarzu w Wilanowie⁷¹.

Podsumowanie

Mimo trudnych życiowych doświadczeń i obcowania z ogromem ludzkiego cierpienia jako lekarz i żołnierz na wojennych frontach Stefan Szuman stał się prekursorem na gruncie polskim koncepcji radości życia⁷². Z publikacji autorstwa uczonego wyłania się obraz jego samego jako człowieka o w pełni dojrzałej osobowości i świadomie kształtującego swoje postrzeganie świata, zdążające w kierunku przezwyciężania pesymizmu. Potwierdza to chociażby szkic psychologiczny *O dowcipie i humorze*⁷³, w którym stwierdza on, iż „humor jest zasadniczym potwierdzeniem życia, jedyną pozytywną filozofią życia, chociaż [...] nie może zaistnieć bez głębokiego poczucia i przeżywania tragizmu istnienia” – co zdaje się odwzorowywać Szumanowski sposób postrzegania i doświadczania rzeczywistości.

Doskonały chirurg, zdyscyplinowany żołnierz, wrażliwy artysta i myśliciel, śmiałoymi tezami filozoficznymi wyprzedzający swoje czasy, został zapamiętany jako wybitny polski uczony, o genialnym intelekcie i wyjątkowej intuicji psychologicznej. Pośrodku przeciwnych, zdawać by się mogło, biegunów aktywności, które

⁶⁸ *Ibidem*, Wniosek dziekana o przedłużeniu czasu trwania stosunku służbowego Stefana Szumana na okres trzyletni, 1959.

⁶⁹ *Ibidem*, Prośba o wyrażenie zgody na udział emerytowanego profesora Stefana Szumana w przewodzie doktoranckim na UJ Marii Manturzewskiej w charakterze promotora, 1962.

⁷⁰ Archiwum Nauki, Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216, Wspomnienia...

⁷¹ Archiwum UJ, sygn. S. II 619 – Stefan Szuman (teczka personalna), Skrócony akt zgonu (odpis), 16.05.1972.

⁷² *Historia psychologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Instytut Psychologii UJ, <https://psychologia.uj.edu.pl/institut/historia> (dostęp: 6.07.2022).

⁷³ S. Szuman, *O dowcipie i humorze...*, s. 235–258.

podejmował Szuman, lokowały się w jego życiu nauki społeczne. Jest to zresztą najwłaściwsze dla nich miejsce – pomiędzy pragmatyzmem i praktyką a sztuką niosącą za sobą wartości duchowe i symbolizującą wszystko, co niematerialne.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Akta osobowe – Szuman Stefan, sygn. 6099.

Archiwum Nauki PAN i PAU Kraków

Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 210.

Spuścizna Stefana Szumana, sygn. K III – 96, t. 216.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej

sygn. IPN BU 1532/3011, IPN BU 010/5529.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Stefan Szuman (teczka personalna), sygn. S. II 619.

Spuścizna Stefana Szumana, sygn. 99/1.

Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

sygn. K-36/11 (teczka personalna Stefana Szumana).

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Szuman S., *O dowcipie i humorze (Szkic psychologiczny)*, „Marchot” [kwartalnik poświęcony sprawom literatury i kultury] 1935/1936, z. 2 [6].

OPRACOWANIA

Łysiak M., *Stefan Bolesław Szuman (1889–1972), chirurg toruński, psycholog i pedagog, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Przegląd Lekarski” 2008, nr 2.

Przeniosło M., *Katedry pedagogiczne na uczelniach akademickich w II Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2017, nr 2. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.3294>

Przeniosło M., Przeniosło M., *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021.

Tytko M.M., *Koncepcja humoru i dowcipu w ujęciu Stefana Szumana*, „Kultura i Wychowanie” 2011, nr 1 (1).

Tytko M.M., *Szuman Stefan Bolesław Teodor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 49, Warszawa–Kraków 2013–2014.

NETOGRAFIA

Bień P., *Witkacy „Portret Stefana Szumana jako dziecka”*, *Nieżła Sztuka*, 22.02.2022, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/witkacy-portret-stefana-szumana-jako-dziecka/> (dostęp: 6.07.2022).

Kielar-Turska M., *Historia polskiej psychologii rozwojowej na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Instytut Psychologii UJ, <https://psychologia.uj.edu.pl/institut/zaklady/zaklad-psychologii-rozwojowej-i-wychowawczej-im.-stefana-szumana/historia> (dostęp: 6.07.2022).

Historia psychologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, Instytut Psychologii UJ, <https://psychologia.uj.edu.pl/institut/historia> (dostęp: 6.07.2022).

NOTKA O AUTORACH

Sara Kosno – studentka w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, przygotowuje pracę magisterską na temat polskiego pedagoga i psychologa Stefana Szumana.

Zainteresowania naukowe: polscy pedagodzy w XX w., społeczność żydowska w Polsce w XX w.

e-mail: sara.terelak@gmail.com

Prof. dr hab. Marek Przeniosło – pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, kierownik Zakładu Historii XX wieku.

Zainteresowania naukowe: historia nauki, społeczeństwo polskie w latach I wojny światowej, życie polityczne II Rzeczypospolitej.

e-mail: marek.przenioslo@ujk.edu.pl